

1957 SURIYE KRİZİ: BÜROKRATİK KARAR MODELİ ÜZERİNDEN TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ

Kadir Burak TURGUT¹

Özet

Bu çalışmada, Türk Dış Politikası karar vericilerinin, karar verme mekanizmaları 1957 Suriye Krizi örneği üzerinden incelenmiştir. Türk Dış Politikası'nda karar vericilerin hukuksal kaynakları ve pratikte nasıl davrandığının karşılaştırılması amaçlanmıştır. İlk bölümde karar verme yaklaşımları ve bürokratik karar verme modeli açıklanmıştır. İkinci bölümde 1924 Anayasası'nın dış politikada karar verme yaklaşımı ve yasama – yürütme ilişkisi incelenmiştir. Son bölümde ise 1924 Anayasası'nın dış politikada karar verme yaklaşımı ve 1957 Suriye Krizi birlikte değerlendirilmiştir. 1924 Anayasası meclise dış politika konusunda birçok yetki vermesine rağmen, 1957 Krizi'nde yetkilerin yürütme organı tarafından özellikle de Başbakan tarafından aktif bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Dahası parti mekanizması sebebiyle yürütme organı yasama organına kıyasla etkinliğini artırmıştır. Disipliner parti yapısı ve parti içi denetimlerin az yapılması sebebiyle, yürütme organının denetimi için sadece yasama organı içindeki muhalefet grubu kalmaktadır. Seçim sistemi sebebiyle iktidar partisi aldığı oy oranın çok daha üzerinde meclis içinde temsil edilmektedir. Dolayısıyla muhalefet de sınırlı kalmıştır. Yapılan çalışmada, 1957 Suriye Krizi'nde bürokratik karar verme modelinin dışına çıkan bir yapı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1957 Suriye Krizi, Bürokratik Karar Verme Modeli, Demokrat Parti, Dış Politika

JEL Kodları: D73, H12

1957 SYRIAN CRISIS: ANALYSIS OF TURKISH FOREIGN POLICY THROUGH BUREACRATIC DECISION MODEL

Abstract

In this study, it is aimed to explain what the decision makers in Turkish Foreign Policy and how they act in the 1957 Syrian Crisis. Accordingly, the bureaucratic decision-making model was explained and applied to the 1957 Syrian Crisis. Legislature - executive organ relations and party mechanism and whether the roles of these two bodies remain within the legal framework are examined. According to the 1924 Constitution, although the legislature was given many powers, it was determined that these powers were used by the executive organ in the 1957 Syrian Crisis. Thanks to the party mechanism, the executive organ has taken control over the legislature. Due to the disciplinary party structure, there is only the opposition group in the legislature for auditing of the executive body. Because of the electoral system, the opposition could not be represented in the parliament at the rate of votes, so the opposition they could make was limited. In the 1957 Syrian Crisis on behalf of Turkey, Prime Minister has worked actively. In this Crisis, Turkey was seen a structure that differs from bureaucratic decision making model.

Keywords: 1957 Syrian Crisis, Bureaucratic Decision Making Model, Democratic Party, Foreign Policy.

JEL Codes: D73, H12

GİRİŞ

Devlet, gücünü belirli bir toplumdaki alan ve bu toplum adına gücünü kullanan bir varlıktır (Efegil, 2002: 139). Devletin bu gücünü kullanması sırasında hareketlerinin meşruluğunun sağlanması noktasında pek çok unsurun varlığından bahsedilebilir. Bu unsurlar devletler arasında farklılıklar göstermektedir.

Türkiye özelinde incelediğimizde devletin hareketinin meşruluğunu sağlayan en önemli araç hukuktur. Somut anlamda devlet yasama, yürütme ve yargı organları ile hareket eder.

Devlet adına hareket eden bu organların hareket sınırları da anayasal metinler tarafından çizilmiştir. Dış politika konusunda da anayasal metin çerçevesinde yasama ve yürütme organlarına çeşitli görevler verilmiştir. Yasama ve yürütme organlarının konumları anayasal metinlerde değişiklik göstermektedir.

Karar verme modelleri dış politikayı anlamlandırmak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Karar verme modellerinden bürokratik karar verme modeli, karar vericilerin genel karar verme mekanizmalarını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Dış politikada karar vericiler temel olarak yasama ve yürütme organı olarak sınıflanmaktadır. Bu makale de yasama ve yürütme olarak karar vericiler temel iki gruba

¹ İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi, burak-turgut@hotmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-1283-0899

ayrılmış ve bu bağlamda incelemeye tabi tutulmuştur. Bu makalede amacımız dış politikada karar vericilerin, kullandıkları yaklaşımları incelemek ve 1957 Suriye Krizi'nde karar vericilerin aldıkları kararın bürokratik karar verme modeline uygun olup olmadığını incelemektir.

Bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle teorik boyutu anlamak adına karar verme yaklaşımları incelenecek, ardından 1924 Anayasası'na göre yasama ve yürütmenin konumu incelenecek ve daha sonra dış politika karar verme aşamasındaki rolleri ele alınacaktır. Anayasal metin sonrasında ise, uygulamada bu iki organın nasıl hareket ettiklerini ele almak adına 1957 Suriye Krizi incelenecektir.

Bu iki organın hareket biçimini incelerken yasama organı ve yürütme organının oluşum biçimleri parti yapısı, parti içi denetim, muhalefet denetimi gibi konulara da değinilecektir.

1. KARAR VERME YAKLAŞIMLARI

Uluslararası ilişkileri anlama konusunda karar verme yaklaşımlarının kullanılması yeni değildir. 24 yy. önce Yunan tarihçi Thucydides, Peloponnesian War adlı kitabında, şehir devleti liderlerinin karar vermesine yol açan nedenleri; çevresel faktörler, algı ve daha derin psikolojik faktörleri ele alarak açıklamaya çalışmıştır (Dougherty & Pfaltzgraff, 2006: 554).

Dış politikada karar verme yaklaşımları literatürde birçok teori üzerinden işlenmiştir. Fakat konumuzu dağıtmamak adına iki adet karar verme modeline değineceğiz. Bunlar rasyonel karar verme modeli ve bürokratik karar verme modelidir.

Rasyonel karar verme teorisine göre; karar verici konumunda bulunan aktörlerin belirli amaçları ve bunları gerçekleştirebilmek için kullandıkları araçları ve amaçlarını gerçekleştirebilmek için muhtemel tercihleri vardır (Doğan, 2012: 87). Aktörlerin tercihlerinin olumlu ve olumsuz sonuçlarını, ileride doğabilecek faydaları ve zararları görebilme ve bunları karşılaştırabilme kapasiteleri vardır (Kahler, 1998: 923). Aktörler verecekleri kararların muhtemel sonuçlarını göreyerek “en iyiyi” seçerler. Rasyonel karar verme modeline göre, devletler, rasyonel ve bir bütün olarak dış politika kararları verebilirler ve en doğru stratejiyi uygulayabilirler. Rasyonel karar verme teorisine göre, analistler olayları anlamlandırmak için şu soruları sorarlar: Ne oldu? Neden oldu? Ne olacak (Allison, 1969: 690)? Bu sorularla olaylara bakarak olan olaylar karşısında devletin verdiği kararların en iyi olduğunu düşünürler ve bu kararın hangi mekanizmalar tarafından alındığı, kararın alınmasında iç kurumların rolü konularına değinmezler. Fakat, gerçekte, her ne kadar dış politika analizinde bize sadelik ve açıklık sağlasa da “en iyi”nin göreceliği, karar vericinin tercih alternatiflerinin tamamının ortaya konulmasının mümkün olmaması, alternatifler arasında yapılacak seçimin sonuçlarının tam olarak hesaplanamaması gibi nedenlerle rasyonel karar verme modelinin geçerliliği sınırlıdır.

Bürokratik karar verme modeli, rasyonel karar verme modelinin aksine, karar verme sürecine etki eden pekçok faktörün bulunduğunu kabul eder. Bürokrasi yaklaşımı, temel olarak, bir devleti çok farklı kurum ve kuruluşun oluşturduğunu, bu kurum ve kuruluşların sadece kendi çıkarlarını odaklandıklarını ve sonuçta bunlar arasında karşılıklı müzakereler sonucunda, devlet tarafından karar alındığını savunur (Doğan, 2012: 91).

Bürokrasi yaklaşımı, devletin çok fazla sayıda kurum ve kuruluşlardan oluştuğunu, bu kurum ve kuruluşların kendi çıkarlarını elde etmeye çalıştıklarını ve devlet tarafından alınan kararların bunlar arasındaki görüşmelerin sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürer. Bürokratik karar verme modelinin öncüleri olan Allison (1969) ve Halperin ve Clapp (2017) çalışmaları etrafında konuyu açıklamak bize yardımcı olacaktır.

Allison (1969), uluslararası politikada üç model olduğunu savunur. Bunlar; rasyonel politika modeli, örgütsel süreç modeli ve bürokratik politika modelidir. Rasyonel politika modeline yukarıda değinmiştik.

Örgütsel süreç modeli ve bürokratik politika modeli bürokratik karar verme modeliyle yakından ilişkilidir. Allison (1969)'a göre sadece rasyonel politika modeli ile uluslararası politikada karar verme sürecinin anlaşılması imkansızdır.

Örgütsel süreç modeline göre, örgütler karar vermedeki bireyselliği ve olası hataları önlemek için “standart işlem prosedürleri” geliştirirler. Böylece amaçlara uygun bir politika uygulanmasını sağlamayı hedeflerler. Bürokratik politika modeline göre de devletlerin kararlarını önceden karar verilmiş tercihlerin sonucu değil, farklı kurumlar arasındaki müzakerelerin sonucudur. Örgütsel süreç modeli ve bürokratik model arasındaki en önemli fark şudur: örgütsel süreç modelinde kararlar önceden belirlenmiş prosedürle sonucunda, daha otomatik bir sürecin sonunda alınıyorken; bürokratik karar modelinde yürütme organı içerisinde bulunan, farklı öncelik, çıkarlar ve algılama biçimlerine sahip olan çok sayıda aktörün arasında yaşanan bir pazarlık bulunmaktadır (Doğan, 2012:92). Allison (1969), üç modelin birbirini dışlayan modeller olmadığını söyler. Bir kararın anlaşılması için bu modeller birbirini tamamlar niteliktedir; başarılı bir dış politika analizi yapmak için, bu üç modelden de faydalanmak gerekir (Halperin & Clapp, 2007: 16). Rasyonel model yanlış değildir. Sadece olayları açıklamakta yetersizdir.

Halperin ve Clapp (2017)’ e göre dış politikada alınacak karar, dış politikayla ilgili aktörlerin konuyla ilgili benimseyecekleri yaklaşımlara ve onların bürokrasideki konumlarına doğrudan bağlıdır (Halperin vd., 2007:16). Halperin çalışmasında ABD karar alma mekanizmasını incelemektedir. Ona göre, Başkanın amacı tekrar seçilmekken, bürokratların temel amacı ise terfi etmektir. Terfi etmenin olmazsa olmaz kuralı ise, kendi kurumlarının amaçlarını kendi kişisel amaçları gibi benimsemektir. Ayrıca Halperin’e göre kurumlar, bürokrasi içinde yüklendikleri sorumlulukları, hareket alanlarını genişletmeye çalışırlar.

Krasner ise bürokratik karar verme modelinin yanlış olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, Bürokrasinin varlık nedeni, başkana karşı kendi çıkarlarını savunmak değil; dış politika karar alma sürecinde başkana yardım etmektir (Krasner, 1972: 177). Her ne kadar başkanlık sisteminin uyguladığı ülkeler sınırlı olsa da başkanlık sisteminin olmadığı sistemlerde de yürütme organının başında yer alan kişinin, başkanlık sistemindeki başkana tekabül ettiğini varsayabilir ve Krasner’in teorisine uygunluğunu denetleyebiliriz.

2. 1924 ANAYASASI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI KARAR VERME MODELİNDE YASAMA VE YÜRÜTMENİN ROLÜ

1924 Anayasası bağlamında dış politikada karar verme yetkilerine değinmeden önce 1924 Anayasası’nın temel özelliklerine değinmek gerekir. 1924 Anayasası kuvvetler birliği esasına dayalı bir parlamenter hükümet sistemi barındırır (Abadan & Savcı, 1959: 70). Dolayısıyla meclis hem yasama yetkisini hem de yürütme yetkisini elinde bulundurur.

1924 Anayasası kuvvetler birliği benimsemiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni, devlet organları içerisinde en üstün organ olarak görmüştür. Dolayısıyla 1924 Anayasası hem yürütme hem de yasama yetkisini Meclis’e vermiştir (m. 5). Bu durum, meclisin üstünde hiçbir gücün olmadığını göstermektedir. Meclisin üstünde hiçbir gücün olmaması anlayışı da Meclis’in gücünün doğrudan doğruya millet iradesinden almasının bir sonucudur. Meclis, yürütme yetkisini kendi seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu eliyle kullanır (Dal, 1966: 195) (m. 7). Meclis, hükümeti istediği zaman denetleyebilir ve düşürebilir (m. 8). Kanunları koymak, kanunlarda değişiklik yapmak, kanunları yorumlamak, kanunları kaldırmak, Devletlerle sözleşme, antlaşma ve barış yapmak, harp ilan etmek meclisin görevleri arasındadır (m.26).

1924 Anayasası Yasama organı olan T.B.M.M. ‘e geniş yetki tanımış ve yürütme organını meclisin karşısında aciz bir konuma sokmuştur. Yürütme yetkisi Mecliste toplanmıştır. Meclis adına yürütme yetkisini kullanan makamlar cumhurbaşkanı ve bakanlar kuruluydu. Cumhurbaşkanı, meclis üyeleri arasından ve meclis üyeleri tarafından seçilmekteydi. Cumhurbaşkanı meclis üyeleri arasından bir başbakan atar ve öteki bakanlar başbakanca Meclis üyeleri arasından seçilip tamamı cumhurbaşkanı tarafından onandıktan sonra Meclis’e sunulur (m.44). Bakanlar, Başbakan’ın reisliği altında Bakanlar Kurulu’nu meydana getirir. Bakanlar Kurulu, hükümetin genel politikasından birlikte sorumludur (Yüzbaşıoğlu, 2014: 19) (m. 46). Ayrıca bakanların her biri kendi görevine giren işlerden şahsen sorumludur (m.46).

Ancak Anayasa'da yer alan ifadelerin aksine, Türkiye'de parti mekanizması sayesinde, yürütme organı yasama organına nazaran üstünlük sağlamıştır (Balta, 1960: 4; Savcı, 1960: 71; Soysal, 1964: 195). Özellikle 1960'tan önce, Parlamentodaki çoğunlukları genel oydaki nispetlerin çok üstüne çıkaran bir seçim sistemi, bu üstünlüğün daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur (Kubalı, 1960: 176).

Tablo 1. 1950 Seçimleri²

1950 Seçimleri	Alınan Oy		Parlamentodaki Temsil	
	Sayı	Nispeti	Kazanılan Sayı	Milletvekili Nispeti
DP	4.391.694	55,2%	416	85,4%
CHP	3.148.626	39,6%	67	13,8%
Millet Partisi	368.537	4,6%	1	0,02%

Tablo 2. 1954 Seçimleri³

1954 Seçimleri	Alınan Oy		Parlamentodaki Temsil	
	Sayı	Nispeti	Kazanılan Sayı	Milletvekili Nispeti
DP	5.313.659	58,4%	503	93,0%
CHP	3.193.471	35,1%	31	5,7%
CMP	480.249	5,3%	5	0,9%

Tablo 3. 1957 Seçimleri⁴

1957 Seçimleri	Alınan Oy		Parlamentodaki Temsil	
	Sayı	Nispeti	Kazanılan Sayı	Milletvekili Nispeti
DP	4.497.811	48,6%	424	69,5%
CHP	3.825.267	41,4%	178	29,2%
CMP	604.087	6,5%	4	0,06%
Hürriyet Partisi	321.471	3,5%	4	0,06%

Bu temsil oranları karşısında yürütme organının denetlenmesi ancak parti içi eleştirilerle mümkün olabilir. Bu durumun gerçekleşmesi içinse parti içi demokratikleşme faaliyetlerinin hız kazanması gereklidir. Aslında çok partili rejime geçişle birlikte parti içi demokratikleşmeler yaşanmıştır (Balta, 1960: 4). Fakat Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, parti içi demokratikleşmesi azalmıştır. 1950 yılına gelindiğinde, DP Meclis grubu, DP yüksek yönetim grubu (o dönemin yürütme organı) üzerinde etkili bir denetim yapamadı (Balta, 1960: 5). Çünkü CHP, DP'nin alternatif partisiydi ve DP'nin seçimi kazanmak adına sıkı bir parti disiplinin olması gerekiyordu.

Partilerdeki merkezîyetçi, disiplinler yapı sebebiyle, parlamentodaki, iktidar partililer, çok partili dönemde yürütme organıyla aynı ortak hareket etmişlerdir. Bu açıdan, yasama – yürütme ilişkileri iki ayrı organın birbiri karşısında hak iddia etmeleri şeklinde olmamakta, sadece yasama organı içinde bir grup, yani muhalefet, yasamanın yetkilerine sahip çıkmakta ve bunları yürütme organına karşı savunmaya çalışmaktadır (Soysal, 1965: 195).

Hükümetin, meclis çalışmalarını başlatmak, meclisi tatile göndermek veya meclisi tatile göndermemek gibi yetkilerinin bulunmamasına karşın, parlamentoda sahip olduğu ve parti disiplini yoluyla

² <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>, Erişim tarihi: 16.03.2020

³ <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>, Erişim tarihi: 16.03.2020

⁴ <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>, Erişim tarihi: 16.03.2020

başbakanının sevk ve idaresine tabi kıldığı meclis grubu yoluyla parlamento çalışmalarında etkili olabilme imkânı vardır (Abadan vd., 1959: 79).

3. 1924 ANAYASASI ÇERÇEVESİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI KARAR VERME MODELİNE İLİŞKİN ÖRNEK OLAY: 1957 SURIYE KRİZİ

Bu bölümde öncelikle 1957 Suriye Krizi incelenecek, daha sonra dış politika karar alıcıların 1924 Anayasasına uygun davranıp davranmadığı incelenecektir.

3.1. 1957 Suriye Krizi

1957 Krizi yaşanmadan önce Türkiye – Suriye ilişkilerini etkileyen birkaç olumsuz faktör vardı.

1. Hatay Sorunu: Suriye'nin Hatay'ı Türk toprağı olarak tanımaması.
2. Türkiye'nin Batılı ülkeler ile kurduğu yakın ilişkilerden Suriye'nin rahatsız olması:
 - 1948'de Türkiye'nin Filistin'inin taksimini desteklemesi ve BM Genel Kurulu Filistin Uzlaştırma Komisyonunda yer alması. Ayrıca Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması.
 - 1955 Bağdat Paketi⁵nda Suriye'nin Tutumu: Suriye'nin Pakta dahil olmayı istemeyerek, Mısır'la alternatif bir Pakt kurma düşüncesi.
 - 1956 Süveyş Krizi: Türkiye'nin, İsrail savaşını bahane ederek Mısır topraklarına müdahalede bulunan İngiltere ve Fransa'yı desteklemesi.

Süveyş bunalımı sonrasında Arap Devletleri'nin tepkisini almak istemeyen ABD ve SSCB Mısır'ı desteklediler. Dolayısıyla BM'ler de Mısır'ın yanında yer aldı. Bu durum sebebiyle İngiltere ve Fransa işgal ettikleri bölgeyi terk etmek zorunda kaldılar. Süveyş burhanının Orta Doğu açısından en önemli sonucu İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki etkinliğinin sona ermesi ve meydana gelen güç boşluğunda emperyalizm karşıtı söylemler kullanan SSCB'nin bölgedeki etkinliğinin artmasıydı (Oran, 2005: 629). Bu durum karşısında Bağdat Paketi devletleri (Irak, Türkiye, İngiltere ve Pakistan) ABD'nin pakta katılmasını istediler. Pakta İsrail ve Arap devletlerinin olumsuz bakması sebebiyle ABD Pakta katılmayı reddetmekle birlikte, bölgede kominizim yayılmasını önlemek amacıyla 9 Mayıs 1957'de Eisenhower Doktrini⁶'ni yayınlarak bölgede etkinliğini arttıracığını gösterdi. 1957 Haziranı'nda da Paktın askeri komitesine resmen katıldı (Oran, 2005: 630).

Süveyş bunalımı sonrasında ABD Bağdat Paketi devletleriyle yakınlaşırken, SSCB de, başta Mısır ve Suriye olmak üzere, Batı'nın bölgedeki etkinliğini arttırmasına karşı çıkan Arap Devletleriyle ilişkisini geliştirmeye başladı (Oran, 2005: 630).

Yukarıdaki sebepler nedeniyle iyi olmayan Türkiye ve Suriye ilişkilerini kriz haline getiren sebep, Sovyetler Birliği'nin Suriye'yi kullanarak Ürdün üzerinde siyasi hakimiyet kurma çalışmaları ortaya çıkmıştır (Baş, 2012: 94). Ürdün'de 1957 Şubat ayından itibaren Ürdün Kralı Hüseyin, Başbakan Nablusi'den komünist faaliyetlere karşın etkin tedbirler alınmasını istedi. Başbakan gerekli önlemleri almayınca Kral Hüseyin duruma müdahale etti ve Nisan ayında hükümetin istifasını istedi (Baş, 2012: 96). Kral Hüseyin ile Başbakan Nablusi arasındaki çatışmalara askerler de katıldı. 13 Nisan'da Silahlı Kuvvetler Genel Karargahı'nın bulunduğu Zerka'da, Kral'a bağlı kuvvetlerle sol eğilimli subayların komitesindeki askerler arasında çatışma çıktı (Kürkçüoğlu, 1972: 102). Kralı devirmek istediği anlaşılan Genel Kurmay Başkanı Ali Abu Nuwar, Suriye'ye sığındı. Daha sonra kurulan yeni hükümetle birlikte göreve getirilen Genel Kurmay Başkanı Hayari, resmi görevle gittiği Suriye'de istifa ettiğini açıkladı. Bu iki Genel Kurmay Başkanı'da Kral Hüseyin'e karşı olduklarını bildiriyorlar ve Mısır ve Suriye ile yakın iş birliği istediklerini söylüyorlardı (Kürkçüoğlu, 1972: 102). Ürdün ile Suriye arasındaki gerginlik Ağustos 1957'de daha da arttı (Baş, 2012: 96). Ürdün'deki ABD Büyükelçiliği çalışanlarının

⁵ Bağdat Paketi için ayrıca bkz. George Mcghee, *ABD-Türkiye-Nato-Orta Doğu*, Çeviren: Belkis Çorakçı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s.260-264.

⁶ Doktrin için ayrıca bkz. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları*, Cilt 2, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.505.

Suriye’de bir hükümet darbesi hazırladıkları iddiası, Suriye basınında ortaya atıldı. Ayrıca iddiaya göre, Kral Hüseyin’in amcası Şerif Nasır ise Beyrut’a giderek Suriye’de yapılması planlanan askeri darbe ile ilgili görüşmeler yaptı. Bu ortam içinde Ürdün hükümeti baskılara dayanamayarak istifa etti ve Ürdün’de sıkı yönetim ilan edildi. Bütün siyasi partiler yasaklandı ve Nasır taraftarları ve sosyalistler iş başından uzaklaştırıldı (Gönlübol & Sar, 1993: 290).

Suriye ve Ürdün’ün arasının gittikçe açılmakta olduğu bir sırada, Moskova’da bulunan Suriye Savunma Bakanı, 6 Ağustos’ta SSCB ile ekonomik ve teknik yardımı öngören bir anlaşma imzalamıştır. Suriye, Sovyetler Birliği’nden iki adet deniz altı ile dönemin üstün savaş uçakları olan Mig-17’lerle çok sayıda askeri mühimmat almayı başardı (Baş, 2012: 97).

Bu arada bir gelişme, krizin içine ABD’yi soktu (Kürkçüoğlu, 1972: 102): 13 Ağustos’ta Suriye hükümeti, Suriye’deki mevcut rejimi devirmeye çalıştıkları iddiasıyla üç Amerikalı diplomatı sınır dışı etti. Bu duruma ABD tepkisiz kalmadı. ABD, Suriye’nin ABD Büyükelçisini ve yardımcısını istenmeyen adam ilan etti. ABD’ye göre elçilik personeline karşı başka tedbirleri alarak kapıları tamamen kapatmak mantıksızdı (Baş, 2012: 98).

17 Ağustos’ta Suriye ordusunda büyük bir dönüşüm süreci başlatıldı. Genelkurmay Başkanı General Nizamettin emekli edilerek, yerine “komünist eğilimli” Albay Arif Bizri getirildi.

24 Ağustos’ta Suriye’de yaşananlardan endişe duyan Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Hüseyin Türkiye’yi ziyaret ettiler. Türkiye Cumhurbaşkanıyla Başbakanı ve ABD’li yetkili Henderson arasında bir görüşme yapıldı (Oran, 2005: 630).

Menderes kişisel olarak da ABD’yi uyarma ihtiyacını hissetti. ABD büyükelçisine Suriye’nin Sovyet uydusu olduğunu, gerekli tedbirleri almak için ABD’den haber beklediklerini belirtti. Ayrıca Türk askeri yetkilileri de Türkiye’nin endişesinin sadece kuzeydeki Sovyet Rusya tehdidi değil güneydeki Suriye’nin de dahil olduğunu bildirdiler (Oran, 2005: 630).

21 Ağustos 1957’de Beyaz Saray’da yapılan gizli toplantıda Başkan Eisenhower, komşularının harekete geçmemesi durumunda Suriye’de kontrolün kaybedileceğini söyleyerek Türkiye ve Irak’ın Suriye sınırı boyunca asker yığınlarını teşvik etti (Baş, 2012: 98). Doğu Akdeniz’e 6. Filo, Batı Avrupa ve Adana’ya ABD jetleri gönderildi. Stratejik Hava Komutanlığına hazır ol emri verildi. ABD alınan bu önlemlerle bölgede savaş riskini arttırdığının farkındaydı. Fakat hiçbir şey yapmamak bölgeyi komünizme terk etmek demektir.

ABD’nin müttefiki İngiltere’ye göre ise gelişmeler tıpkı “biyolojik savaş” gibi tehlikeliydi. İngiltere Başbakanı Maurice Harold Macmillan, Dulles’a 28 Ağustos 1957’de yazdığı mektupta Sovyetler Birliği’nin bölgede etkinliğini Suriye ile artırdığını daha sonra Lübnan, Ürdün ve Irak’ta da hakimiyet kurmaya çalışacağı uyarısında bulundu.

ABD Eylül 1957 başında Türkiye, Lübnan, Irak ve Ürdün’e gönderdiği mektuplarla Suriye’ye askeri müdahalede bulunmayacağını net bir biçimde bildirmesine rağmen Suriye’ye komşu devletlere silah göndereceğini ve Suriye’nin komşularına saldırması durumunda bunun hoş görülmeceğini açıkladı (Sever, 1997: 187).

Türk Başbakanı Adnan Menderes 24 Eylül 1957’de Suriye krizi hakkında bir açıklama yaparak Türkiye’nin Suriye’de yaşanan olaylar karşısında duyduğu kaygıyı şöyle anlatmıştır (Gönlübol, 1993: 292):

“... Suriye’nin bugünkü vaziyetini makul bir silahlanma hadisesi olarak telakki etmeye imkan yoktur. Bu hal, memleki hin-i hacette başkalarının kullanacağı bir silah deposu haline getirmek maksadının tatbikatından ibarettir... Suriye yıkıcı maksatlarla tecavüz emelleri için bir köprübaşı teşkil etmek yolundadır... Suriye ile uzun bir müşterek hududa malik olmamız bilhassa son inkişaflar muvacehesinde bizi milli ehemmiyet bakımından son derece müteyakkız olmaya sevk etmektedir... Türkiye, hadiselerin inkişafını yakından takip etmek mecburiyeti duymaktadır.”

ABD'nin ve diğer bölge Arap devletlerinin Suriye'ye askeri müdahalede bulunmayacağını farkına varan Menderes hükümeti, Suriye sınırına asker yığıdı. Türkiye'nin Suriye sınırına asker yığmasına ilk resmi tepki SSCB'den geldi. SSCB Başbakanı Bulgani, Suriye sınırına asker yığılmasından dolayı yaşadıkları endişeyi ifade etti. Türkiye'nin bu durumunun devam etmesi halinde başına büyük dertler açacağını da ekledi. Menderes yanıtında, SSCB'nin iddialarını reddettiği gibi, Suriye'nin şikayetçi olmadığı durumunda SSCB'den bu şikâyetin gelmesinin hayret verici olduğunu belirtti.

Bulgani'nin mektubundan 1 ay sonra 8 Ekim'de Suriye, Türkiye'ye nota göndermiş ve Türk hükümetini; sınırda olay yaratmak, Suriye hava sahasına tecavüz etmek ve sınıra asker yığmakla itham etmiştir (Oran, 2005: 631). Türk hükümeti ise cevabında, askeri hareketliliğin Orta Doğu'daki mevcut gerilimler sebebiyle yapılan bir güvenlik önlemi olduğunu, Suriye'nin bu konuda yapacağı bir yorumun kendi iç işlerine karışmak anlamına geldiğini belirtti. Bu süre zarfında SSCB Suriye'yi, ABD ise Türkiye'yi destekleyici açıklamalar yaptılar. SSCB gemileri Suriye'yi, ABD Gemileri ise Türkiye'yi ziyaret ederek düşmanlarına göz dağı vermeye çalıştılar.

Krizin uluslararası boyuta taşınması nedeniyle Suudi Arabistan lideri arabuluculuk önerisinde bulundu. Bu öneriyi başlangıçta Suriye ve Türk hükümetleri kabul etseler de Suriye sonradan arabuluculuk teklifini reddettiğini duyurdu. Suriye konunun BM'lerde ele alınmasını talep etti. Konu 22 Ekim'de BM'e taşındı. Taraflar birbirlerini sert bir dille suçladıkları oturumlar sonrasında Endonezya temsilcisi konunun taraflar arasında görüşmeler yoluyla halledilmesini teklif etti. Çoğunluk tarafından onay gören bu öneriyi Türkiye ve Suriye de kabul ettiler. 30 Ekim'de konu BM gündeminden çıkarıldı.

29 Ekim'de Moskova'daki Türk büyükelçiliğince verilen resepsiyona Kruşcev, Bulganin ve Mikolyan birlikte katıldılar. Bunun üzerine olay iyice yumuşadı.

3.2. 1957 Suriye Krizi'nin 1924 Anayasası Çerçevesinde Değerlendirilmesi

1924 Anayasası ile yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri arasında yasama organının üstünlüğünü açıkça kabul etmiş ve Anayasa'nın 5. Maddesinde "yasama yetkisi ve yürütme gücü TBMM'de belirir ve toplanır." ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Meclis'in hükümeti her zaman denetleyebilmesi ve gerekli gördüğünde düşürebilmesi de kayıt altına alınmıştır. Fakat önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi yasama organında çoğunluğu elde eden partinin aynı zamanda yürütme organını da oluşturması sebebiyle, yürütme organı ve yasama organının çoğunluğu paralel hareket etmişlerdir. Bu durumun yanı sıra, yasama organı içerisindeki muhalefet partiler Anayasa'da yer alan yasama organının üstünlüğünden faydalanmaya çalışmışlardır.

1957 Suriye Krizi'nde alınan kararlar ve uygulanan hükümet politikalarının DP üst yönetimi tarafından uygulandığını görmekteyiz. DP üst yönetimi yürütme organını oluşturduğundan dış politika kararlarının alınmasında yürütme organının etkili olduğunu anlıyoruz. Bununla birlikte mecliste muhalefet kesimde olanlar hükümetin dış politikasından haberleri yoktur. Hükümet uygulamakta olduğu dış politikayı meclise açıklamamaktadır. Bu durum üzerine mecliste CHP ve CMP'den ikişer milletvekili dış politika konusunda hükümete sorular sormuşlardır⁷. Bu sorulardan biri de hükümetin Suriye konusunda ne gibi tedbirler aldığıdır. Bu soruya Başvekil Adnan Menderes adına cevap veren ve Dışişleri Bakanına vekalet eden Etem Menderes, Suriye'nin ve Mısır'ın Bağdat Paketi'ne katılmak bir yana dursun, BM

⁷ *TBMM, Zabıt Ceridesi*, 10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 22. Bileşim, Ankara 1956, s.322-325
TBMM, Zabıt Ceridesi, 10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 15. Bileşim, Ankara 1956, s.113-114.
TBMM, Zabıt Ceridesi, 10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 16. Bileşim, Ankara 1956, s.140-141.
TBMM, Zabıt Ceridesi, 10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 17. Bileşim, Ankara 1956, s.168-169.
TBMM, Zabıt Ceridesi, 10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 18. Bileşim, Ankara 1956, s.176.
TBMM, Zabıt Ceridesi, 10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 19. Bileşim, Ankara 1956, s.219.
TBMM, Zabıt Ceridesi, 10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 21. Bileşim, Ankara 1956, s.280.

anlaşmasının gaye ve ruhuna tamamen uygun olan Bağdat Paktı'nı yıkmayı amaçladıklarını söylemiştir⁸.

CMP Partisinden Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin ise Bakan Vekil'inin sorularının yeterli düzeyde cevaplanmadığını savunarak, dış politika icrasının müzakereler açılarak TBMM'nin görüş ve direktiflerinin alınması suretiyle yapılması gerektiğini savunmaktadır⁹. 1924 Anayasası incelendiğinde, CMP'li milletvekilinin görüşlerinin Anayasa ile bağdaştığı görülmektedir¹⁰.

1957 Suriye olayları karşısında dönemin CHP lideri İnönü ise Malatya'da seçim kampanyasının ilk konuşmasında, Krizin nedenlerini açıklamış ve kriz karşısında birlikte hareket edilmesi gerektiğini savunmuştur (Erdemir, 1958: 119). Bu konuşmasında DP'nin dış politikasını eleştirel bir tutum sergilememiş aksine dış politika kararlarının adeta birlikte alındığını düşündürebilecek cümleler kurmuştur¹¹.

Olaylar sonrasında Mecliste yaptığı konuşmasında İsmet İnönü, "*Tarihten gelen tabiatımızın sonucu olarak, şikâyet ettiğimiz bir idarede bulunsak bile, vatan müdafaası günü, hudut boyunca, vazife uğruna, can vermekten başka hareket bilmeyiz.*" demiştir¹².

Bürokratik karar verme modeli bakış açısıyla değerlendirildiğinde, 1957 Suriye Krizi'nde 1924 Anayasası'nda belirtilen yasamanın üstünlüğüne uyulmadığı ve yürütme tarafından kararların verildiği görülmektedir. Yasama organını temsil eden parlamentoda milletvekillerinin yaptığı açıklamalar bu durumu kanıtlar niteliktedir.

SONUÇ

1957 Suriye Krizi'nde genellikle Türk Dış Politikası'nın yürütme organı tarafından ve özellikle de Başbakan tarafından yürütüldüğü gözlemlenmektedir. 1924 Anayasasına göre yasama organına birçok yetki verilmesine karşın uygulamada bu yetkilerin yürütme organı tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun en önemli sebebi de sıkı parti disiplini. Parti mekanizması sebebiyle yürütme organı yasama organına kıyasla etkinliğini artırmıştır. Disipliner parti yapısı ve parti içi denetimlerin az yapılması sebebiyle, yürütme organının denetimi için sadece yasama organı içindeki muhalefet grubu kalmaktadır. Dahası seçim sistemi nedeniyle iktidar partisi aldığı oy oranının çok daha üzerinde meclis içinde temsil edilmektedir. Dolayısıyla muhalefet meclis içerisinde temsil edilmesi gerekenden daha az oranda temsil edilmiştir.

Bürokrasi temelinde karar verileceğini ifade eden bürokratik karar verme yaklaşımına göre karar alıcılar bürokratik normlara göre hareket etmektedirler. 1957 Suriye Krizi örneğinde dış politika karar alıcılarının baktığı en önemli bürokratik mekanizma 1924 Anayasası'dır. 1924 Anayasası dış politikada karar verici olarak yasama organını işaret etmektedir. Ancak milletvekillerinin yukarıda belirtilen açıklamalarına göre 1957 Suriye Krizi'nde yasama organının karar vermek bir yana, bilgi dahi almadığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada, 1957 Suriye Krizinde karar verme yaklaşımlarından bürokratik karar verme modelinin dışında kaldığı gözlemlenmiştir. Bu durumun gözlemlenmesinde Türkiye'nin siyasi tarih geçmişi, dönemin liderlerinin özellikleri de etkilidir.

⁸ *TBMM, Zabıt Ceridesi*, 10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 22. Bileşim, Ankara 1956, s.328.

⁹ *TBMM, Zabıt Ceridesi*, 10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 22. Bileşim, Ankara 1956, s.339.

¹⁰ Öte yandan, dış politika konusunda 540 milletvekilinin birden uzlaşısı içinde olarak bir dış politikası kararının verilmesinin mümkün olmadığını da altını çizmek gerekir. Burada konumuz gereği görüşlerin bürokratik karar modeli çerçevesinde uygunluğunu denetlemeyi amaçladığımız için bu tartışmayı kapsam dışında bırakmaktayız.

¹¹ Örneğin "bizim tarafımızdan komşularımıza bir tecavüz vuku bulmayacaktır." demiştir. Sabahat, Erdemir, a.g.e., s.119.

¹² *TBMM, Zabıt Ceridesi*, 11. Dönem, 1. Yasama Yılı, C.1, 15. Bileşim, Ankara 1957, s.69.

KAYNAKÇA

- Abadan, Y., & Savcı, B. (1959). *Türkiye’de anayasa gelişmelerine bir bakış*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Allison, G., & Zelikow, P. (1999). *Essence of decision: Explaining the Cuban missile crisis (Vol. 2)*. New York: Longman.
- Allison, G. T. (1969). Conceptual models and the Cuban missile crisis. *The American Political Science Review*, 63(3), 689-718.
- Balta, T. B. (1960). Türkiye’de yasama yürütme münasebeti. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No.100/82 İdari İlimler Enstitüsü Yayınları*, 9, 1-55.
- Baş, A. (2012). 1957 Suriye krizi ve Türkiye. *History Studies International Journal of History*,4(1), 89-109.
- C.H.P. Araştırma Bürosu (1959). *Seçim neticeleri üzerinde bir araştırma*. Yayın No: 7, Ankara.
- Dal, K. (1986). *Türk esas teşkilat hukuku*. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Doğan, N. (2012). Uluslararası ilişkiler ve rasyonellik: bürokratik politikanın alana katkısı ve geleceğin öngörülmesinde rasyonellik varsayımının önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 85-103.
- Dougherty, J. E., & Pfaltzgraff, R. L. (1971). *Contending theories of international relations*. Philadelphia: Lippincott.
- Dougherty, J. E., & Pfaltzgraff, R. L. (2006). *Contending theories of international relations: A comprehensive survey*. New York: Harper&ROW Publishers Inc.
- Erdemir, S. (1958). *Muhalefette İsmet İnönü konuşmaları, demeçleri, mesajları, sohbetleri ve yazılarıyla*. Ankara: Sıralar Matbaası.
- Gönlübol, M., & Sar, C. (1993) *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1990)*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Halperin, M. ve. Clapp, P. (2007). *Bureaucratic politics and foreign policy*. Washington: Brooking Institution Press.
- Kahler, M. (1998). Rationality in international relations. *International Organization*, 52(4), 919-941.
- Krasner, S. D. (1972). Are bureaucracies important? (Or Allison Wonderlan). *Foreign Policy*, 7, 159-179.
- Kubalı, N. (1960). *Türk esas teşkilat hukuku dersleri*. İstanbul: Tan Matbaası.
- Kürkçüer, O. M. (1966). *Esas teşkilat hukuku I. fasikül genel esaslar*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1972): *Türkiye’nin Arap Orta Doğusu’na karşı politikası (1945 – 1970)*. Ankara: Barış Yayınları.
- Mcghee, G. (1992). *ABD-Türkiye-Nato-Orta Doğu*. (Çev. B. Çorakçı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Oran, B. (Ed.). (2005). *Olaylarla Türk dış politikası, Cilt:1*, İletişim Yayıncılık.
- Savcı, B. S. (1960). Türkiye’de meclis hükümet münasebetlerine bir bakış. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No.100/82 İdari İlimler Enstitüsü Yayınları*, 9, 57- 82.
- Sever, A. (1997). *Soğuk savaş kuşatmasında Türkiye batı ve orta doğu 1945-1958*. İstanbul: Boyut Kitapları.

- Soysal, İ. (1991). *Türkiye'nin uluslararası siyasal bağışları*. (Cilt 2). Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Soysal, M. (1964). Dış politika ve parlamento. (Yayın No. 183-165). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- TBMM, Zabıt Ceridesi (1956). *10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 15. Bileşim*, Ankara.
- TBMM, Zabıt Ceridesi (1956). *10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 16. Bileşim*, Ankara.
- TBMM, Zabıt Ceridesi (1956). *10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 17. Bileşim*, Ankara.
- TBMM, Zabıt Ceridesi (1956). *10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 18. Bileşim*, Ankara.
- TBMM, Zabıt Ceridesi (1956). *10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 19. Bileşim*, Ankara.
- TBMM, Zabıt Ceridesi (1956). *10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 20. Bileşim*, Ankara.
- TBMM, Zabıt Ceridesi (1956). *10. Dönem, 4. Yasama Yılı, C.15, 22. Bileşim*, Ankara.
- TBMM, Zabıt Ceridesi (1957). *11. Dönem, 1. Yasama Yılı, C.1, 15. Bileşim*, Ankara.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2014). *Anayasa hukukunun temel metinleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.